

תוכן העניינים

ט	תודות
יג	פילון בישראל – הקדמה למהדורה העברית
1	1. ביוגרפיה אינטלקטואלית של פילון?
חלק ראשון: פילון ברומא – שגריר וסופר	
29	2. עיצוב דמותו של פילון בכתבים ההיסטוריים
54	3. כוח, גלות ודת באימפריה הרומית
79	4. היהודים והפילוסופיה הרומית
חלק שני: "ספר המצוות" של פילון בהקשר רומי	
107	5. מונותאיזם ותיאולוגיית הבריאה
126	6. עיצוב האופי וההיסטוריה בביוגרפיות של האבות
151	7. גבירות מקראיות בלבוש רומי
171	8. אתיקה סטואית בשירות ההלכה
חלק שלישי: פילון הצעיר בין יהודי אלכסנדריה	
201	9. פרשנות המקרא
225	10. האני האפלטוני

245	11. האל הטרנסצנדנטי והלוגוס שלו
263	12. פילון והפילוסופיה הסטואית – יחסים של דחייה ומשיכה
282	אחרית דבר: פילון על פרשת דרכים – בין יהדות, הלניזם, ונצרות
287	נספח א: רצף כתבי פילון ונקודות ציון בחייו
290	נספח ב: האם פילון כתב "פרשנות אלגורית" לבראשית פרק א?
295	ביבליוגרפיה
349	מפתח כללי
364	מפתח המקורות העתיקים המצוטטים בספר

פילון בישראל

קולו של פילון האלכסנדרוני מדבר אלינו ממעמקי המסורת היהודית על גווניה העשירים. פילון, ההוגה היהודי ופרשן המקרא השיטתי הראשון שכתב ביוונית בתקופת בית שני, הוא דוגמה מובהקת לאופן שבו ההגות היהודית לדורותיה התפתחה מתוך שיח עם התרבות שסבבה אותה. פילון הקדים את סעדיה גאון, הרמב"ם, משה מנדלסון ואחרים בכך שרכש השכלה כללית רחבה ושילב אותה בעיצוב זהותו היהודית. פילון לא הסתפק בהתעדכנות בלבד בשיח הפילוסופי של תקופתו, אלא הוסיף ותרם לו תרומה ניכרת. מכלול ספריו של פילון ממחיש את חשיבותו של ההקשר שבו פועל כל הוגה ושל סביבתו המשתנה. בתחילת דרכו פעל פילון בקרב הקהילה היהודית באלכסנדריה ובסופה פנה לקהל רומי מלומד. בכל אחד מהמקומות האלה התייחס לעניינים שהעסיקו את קהל קוראיו ופיתח רעיונות חדשים בהתאם. גם במונח זה, דמותו של פילון היא תקדים חשוב לתולדות מחשבת ישראל שהתגבשה במקומות שונים, ושכל אחד מהם ראוי לתשומת לב באופן פרטני.

המהדורה העברית של הספר פונה בראש ובראשונה לקהל הקוראים הישראלי שמקיים דיון מעמיק וארוך בשנים על הזהות היהודית ושורשיה ההיסטוריים. פילון עשוי לתרום תרומה מיוחדת לשיח הזה, היות שבאופן מסורתי הוא לא משתייך לקאנון של המקורות החז"ליים, ולכן הוא מעורר שאלות נוקבות על הרבגוניות של היהדות והקולות השונים שלה, שנדחקו הצדה על ידי האליטות השולטות. למעשה, הדיון הראשון מחוץ לאלכסנדריה שעסק בהגותו של פילון התקיים בארץ ישראל בשלהי העת העתיקה, לרוב במסגרת השיח בין יהודים לנוצרים. אוריגֶנְס, אב הכנסייה האלכסנדרוני שהתיישב בקיסריה בשנת 234 לספירה, הביע את הערכתו לפילון ועשה שימוש נרחב בשיטת הפרשנות האלגורית שלו.¹ יתרה מזאת: אוריגנס טען שרעיונותיו של פילון קרובים לנצרות

1 לפרטים על פילון אצל אוריגנס ראו Runia, Philo in Early Christian Literature, 157–183; van den Hoek, "Philo and Origen"; Niehoff, "Origen's Commentaries"; Niehoff, "Biblical Women"

ולעתים אף מרמזים ליסודותיה, שעה שהחכמים היהודים בני תקופתו דחו את הפירוש האלגורי והתרחקו, לדעתו, מן האמת שגלומה בכתבי הקודש. ואולם, יש עדויות ברורות לכך שההבחנה החדה של אוריגנס בין הנצרות לבין היהדות אינה משקפת את המציאות ההיסטורית, שהייתה כנראה הרבה יותר מורכבת. רבים מיהודי ארץ ישראל, במיוחד תושבי קיסריה, היו דוברי יוונית ומעורבים היטב בתרבות ההלניסטית. הם אתגרו את הנהגת החכמים, עמדו על כך שהיוונית תהיה שפת התפילה וקריאת התורה ואימצו רעיונות יוניים-רומיים, ייתכן מאוד שביניהם גם רעיונותיו של פילון.² רבני קיסריה, כגון רבי הושעיה ורבי אבהו, שלטו ביוונית אף הם, וייתכן שעשו שימוש בפילון.³ התוספתא משמרת את התיאור היחיד של בית הכנסת הגדול באלכסנדריה ששרד מהעת העתיקה: "כל מי שלא ראה דיפלסטון [מבנה בעל שתי שורות של עמודים] של אלכסנדריה לא ראה כבוד גדול לישראל, כל ימיו כמין בסיליקי גדולה [מבנה ציבורי רחב ממדים] היתה, סטיו לפני מסטיו [שורות] (תוספתא סוכה ד,ו).⁴ לימים, לאחר שההנהגה היהודית עברה מזרחה, לבבל, והפנתה עורף לתרבות היוונית-רומית, חכמיה הגדירו את הקאנון שעיצב את היהדות עד ימינו בהתייחסות מועטה ליהדות ההלניסטית ולשיח המפרה בין חכמי ארץ ישראל לבין סביבתם התרבותית.

פילון מאיר מן הצד את מקורות חז"ל הארץ-ישראליים, שכן כתביו מבטאים מפגש בין היהדות לבין התרבות היוונית-רומית שהייתה דומה לזו שגם חז"ל הכירו. אם נקרא את "פרקי אבות" לצד כתבי פילון ניווכח לראות שחז"ל עמדו לפני שאלות פילוסופיות דומות לאלה שהציבה הפילוסופיה ההלניסטית, ושבדומה לפילון הם נענו לאתגר בדרכם הייחודית. כמו כן, אם נקרא את בראשית רבה לצד הפרשנות של פילון לספר בראשית נגלה שחז"ל השתמשו בשיטות פרשניות דומות להפליא לאלה של פילון, ואף התייחסו לסוגיות דומות. לבסוף, אם נעיין בהלכה שבמשנה ובתוספתא לאור הגותו של פילון יתברר שהיא מסייעת לנו להבין את המהלך של חז"ל, שביקשו לשלב את המצוות היהודיות בשיח הרומי, מהלך שפילון החל כבר במאה הראשונה לספירה.

2 לפרטים ראו פטריך, הליכה לקיסריה; ניהוף, חוקר תהילים יהודי De Lange, Japeth; De Lange, "Hebraists and Hellenists"; Smelik, Rabbis, *Language and Translation*; Niehoff, "Homer"; Niehoff, "Celsus' Jew in Late Antique Caesarea"

3 לפרטים ראו הירשמן, "המקרא ומדרשו", 54-55; Bacher, "The Church Father, Origen, and Rabbi Hoshaya"; Niehoff, "Circumcision; Niehoff, "Creatio ex Nihilo"; Niehoff, "Colonizing and De-colonizing the Creation"; Niehoff, "Homer"

4 לפרטים ראו פיין, "קשרים בין מצרים לארץ ישראל".

החל ברנסנס האיטלקי מילא פילון תפקיד בהגדרת היהדות המודרנית המבקשת להשתלב בתרבות הכללית. לא בכדי נקרא משה מנדלסון "פילון הגרמני", והמשכילים גילו עניין רב בכתביו. לאחרונה שולבו קטעים מתוך כתביו של פילון במחזור התפילה לשלושת הרגלים של הקהילה הרפורמית בישראל.⁵ גם בזרמים אורתודוקסיים מודרניים זכה פילון לתשומת לב, כפי שמראים הכתבים של שמואל בלקין והרב דוד כהן, המכונה "הנזיר", מתלמידיו החשובים של הרב קוק.⁶ בארצות הברית, רב חרדי אף דן בקצרה בפירושים האלגוריים של פילון.⁷

5 לפרטים ראו בונפיל, *כתבי עזריה מן האדומים*; וימן-קלמן ומזור, *השמחה שבלב*; Weinberg, "The Quest for Philo"; Niehoff, "Alexandrian Judaism"; Strauss, "Solomon Judah Rapoport's Maskilic Revival of Philo".

6 לפרטים ראו Belkin, *In His Image*, שרואה את פילון כמקור של אתיקה יהודית המתבטאת שוב במקורות חז"ל; שוורץ, *הציונות הדתית*, 142, 273, 291–292, שמסביר את מקומו של פילון בהקשר של לימודיו של "הנזיר" בפטרבורג ובהקשר של הגותו, במיוחד תפיסת הלוגוס ההאצלה של האל. תודתי נתונה למשה שושן על ההפניה לספרו של בלקין, שפונה לקהל שאיננו יהודי בהכרח.

7 Miller, *On Emunah and Bitachon*, 170–173